

Spis treści

Wstęp 7

CZĘŚĆ PIERWSZA: MARZENIE SENNE I NATURA

Księga pierwsza: Między dniem a nocą 21

Romantyzm i wiek XVIII 23

Rozdział pierwszy: Kopcząca świeczka (Georg Christoph Lichtenberg) 29

Wygnanie w czasie – Wstydlivy mistycyzm i umiłowanie nicości – *Sennik* – Notatnik snów

Rozdział drugi: Ziemski labirynt (Karl Philipp Moritz) 41

I. *Psychologia marzenia sennego*: Niespokojny żywot – „Magazyn” – Niebezpieczeństwa marzeń sennych

II. *Wylewanie się snu do realnego życia*: Anton Reiser – Moritz i Maurice de Guérin – Odczuwanie rzeczywistości, nazwy krain, pamięć: Moritz i Proust – Otchłanie metafizyki – Zabawa i ironia: Neron jak dziecko – Życie życiem ciełym – Marzenie Senne i Rzeczywistość

III. *Życie śnione*: Andreas Hartknopf – Dzieciństwo, poprzednie życie – Życie teraz – niejsze jest snem – Nieudana idylla – Moritz jako romantyk

Księga druga: Marzenie senne, natura i ponowne zjednoczenie 69

[„Oglądający spektakl wszechświata i włączony w jego życie”...] 69

Rozdział trzeci: Renesans się odradza 72

Renesans i okultyzm; nieznany Filozof – Mag Północy i zejście do piekieł – Herder: wyobrażenia i dynamizm życiowy – Goethe i wizja estetyczna – Nowe nauki

Rozdział czwarty: Kosmiczna jedność 86

Sylwetki filozofii romantycznych – Jedność a istnienie oddzielone – Biegunowość, rytm i liczba – Dusza uniwersalna – Kondycja ludzka: *mikrotheos* – Człowiek, odkupiciel Natury

Rozdział piąty: Nocne strony życia 98

Psychologia romantyczna: zmysł wewnętrzny, wizja poetycka, ekstaza – Wiedza o duszy – Nieświadomość – Sen i jawa – Marzenie Senne, miejsce naszego włączenia w życie kosmiczne – Poetycka pewność marzeń sennych – Zaślubiny Dnia i Nocy

Księga trzecia: Eksploracja nocy 113

Rozdział szósty: Metafizyka marzenia sennego (Ignaz Paul Vital Troxler) 113

Nieprzejdnięty Helweta – Prebergsonizm: Życie – Antropologia i antropozofia – Nieświadomość i inna Świadomość – Mistyka kontemplacyjna

Rozdział siódmy: Symbolika marzenia sennego (G. H. von Schubert) 128

I. – *Prostoduszny filozof*: Złoty Wiek, momenty kosmiczne, pragnienie śmierci – *Przeżycia i Nocny aspekt nauk przyrodniczych*

II. – *Symbolika marzenia sennego*: Pozostałości języka pierwotnego – Sen, Poezja, Mit – Poezja i jej sny ironizują życie – Humor Natury – Kompensacja – „Część wstydliva” – Ambiwaleńcja snów

III. – *Chrześcijańska ewolucja Schuberta*: Przekształcenia i poprawki – *Historia Duszy* – Wielkość i upadek Marzenia Sennego – To inne światło

Rozdział ósmy: Mit nieświadomości (Carl Gustav Carus) 153

I. – *Malarstwo romantyczne i filozofia natury*: Caspar David Friedrich i pejzaż romantyczny – Carus jako malarz i estetyk – Bóg-Natura: „Enteizm” – Dusza i Idea

II. – *Nieświadomość absolutna i nieświadomość względna*: Nieświadomość i Pamięć – Nieświadomość zbiorowa, dziedzictwo ancestralne i uczucie

III. – *Marzenie Senne, Nieświadomość i Świadomość boska*: Stan snu, stan czuwania i marzenie senne – Sny prorocze – Najwyższa ekstaza i najwyższe zadanie ducha.

Księga czwarta: Niebo romantyczne 183

[„Przywołuję znajome twarze”...] 183

Rozdział dziewiąty: Mgławice i komety 188

Romantycy i ich poprzednicy – Poezja anakreontyczna – Herder, *Märchen* i marzenie senne – Goethe nie ufa nocy – Hölderlin i podarunki jutrzeńki

Rozdział dziesiąty: Hesperus (Jean Paul) 202

I. – *Mistrz marzenia sennego*: wielkie sny liryczne – Geografia Krainy Snów: świat *in statu nascendi* – Mieszkańcy – Miłość i trwoga – Koniec czasów

II. – *Marzenie senne i egzystencja*: Prywatne notesy i sny wywoływane – Od narodzin jaźni do metafizycznego doświadczenia śmierci – Przepracowywanie snu – Przeobrażenie świata i czułość

III. – *Magia naturalna i wyobrażenia*: Trzy eseje na temat snów – Jean Paul i romantyzm – Anioły dzieciństwa

Rozdział jedenasty: Gwiazda zaranna (Novalis) 230

I. – *Błękitny kwiat*: Henryk von Ofterdingen, marzenie senne i magia poetycka – Fragmenty na temat snów

II. – *Doświadczenie nocy*: Śmierć Sophii i samobójstwo filozoficzne – „*Hic et nunc*” – Wyobrażenia przeobraża świat – „Tajemnicza droga prowadzi do wewnątrz” – Harmonia nieświadomości i świadomości prawdziwej – „Poezja jest rzeczywistością absolutną” – „Nasze życie nie jest snem, lecz powinno nim się stać” – „Po cichu pragnę czuć zawsze”

III. – *Marzenie senne, brama do życia mistycznego*: Hymny do nocy i Pieśni duchowne

Rozdział dwunasty: Seline (Ludwig Tieck) 260

I. – *Doświadczenie marzenia sennego*: Zielony raj dziecięcych miłości – Nieświadomość, jej niebezpieczeństwa i jej skarby – Sny w życiu Tiecka

II. – *Estetyka marzenia sennego*: Lovell, czyli życie jest snem – *Sternbald* i „wytnienie w piękniejszym świecie” – *Märchen*: błogosławieństwa i groza snów – Poczucie winy – Symbolika kolorów – Estetyka marzenia sennego i rezygnacja Tiecka

Rozdział trzynasty: Gwiazda polarna (Achim von Arnim) 285

I. – *Arnim i Bettina*: Tajemnica miłości spełnionej – Bettina: marzenie senne i sztuczność. – G. F. Daumer i dialog wewnętrzny

- II. – *Wtajemniczenie psychologiczne Arnima*: Literatura i prawda – *Hrabina Dolores* – Nieświadomość i pisanie automatyczne – Ludzka dwulicowość
- III. – *Samotność poezji*: dziedzic z Wiepersdorf – Wyobrażenia boi się swoich wytworów – Poezja i gra – Oracz niwy umysłu
- IV. – *Feeria luster*: Cudowność – Golem i mandragora – Zmagania upiorów – Dramat dramatów Arnimowych – „Zwierciadło przeźrocystości”

Rozdział czternasty: Ave Maris Stella (Clemens Brentano) 320

- I. – *Obraz Maryi: „Anima naturaliter christiana”* – Miłość i marzenie senne – Powieść *Godwi*: Matka i Violetta
- II. – *Pejzaż wewnętrzny i marzenie senne*: Baśnie – Stale symbole poety
- III. – *Romance o Wiecznym Różańcu*: Mit mroku i światła – Sen Rosablanki – Symbolizm i arabeska – Biondetta – Głos otchłani i światło muzyki

Rozdział piętnasty: Lilia i wąż (E. T. A. Hoffmann) 357

- I. – *Wąż grzechu*: Groza i przejawy ducha – Bóg i Szatan – *Diable eliksiry* i sny
- II. – *Marzenie senne i poezja*: Maski – Marzenie senne i świat niewidzialny – Samotność
- III. – *Miłość artysty*: Poświęcenie Kreislera – Brama z kości słoniowej – *Księżniczka Brambilla*, czyli tryumf uludy – Złoty garnek i konflikt z rzeczywistością – Płonąca lilia poznania poetyckiego

Rozdział szesnasty: Drogi mleczne i meteory 376

- I. – *Eichendorff, czyli poeta szczęśliwy*: Tajemna melodia serca i zaczarowana natura – Liryzm – Powieści
- II. – *Heinrich von Kleist i kondycja ludzka*: Kleist i romantyzm – Marionetki i geniusz tragiczny – Somnambulizm
- II. – *Heine, czyli romantyzm porzucony*: Powrót do psychologii – Marzenie senne i sarkazm: wymyślenie dysonansu

Księga piąta: Prowincje francuskie 395

[„Stara Germania, matka nas wszystkich”...] 395

Rozdział siedemnasty: Zwrot ku marzeniu 398

- I. – *Sénancour*: Dziedzictwo okultystyczne – Ekstaza i doznanie – Marzenie Obermanna i samotny wędrowiec
- II. – *Charles Nodier*: Świat mroczny i dramat osobisty – „Zjawiska senne” – *Wróżka Okruchów* i przeniesienie na płaszczyznę mitu

III. – *Maurice de Guérin*: Dusza, zwierciadło natury – Odgłosy wewnętrzne i rytm bytu – Odczucie źródeł – Rozmyślania nad śmiercią Marii

IV. – *Marcel Proust*: rozszczepienie „ja” i doznanie rzeczywistości – Wielki geniusz kontemplacji

Rozdział osiemnasty: Narodziny poezji 430

I. – *Gérard de Nerval*: „Kierować swoim snem, a nie poddawać się mu” – Podarunki snu ważne są też dla stanu czuwania – Chaos i jego orędownicy – Poezja zrodzona ze snów

II. – *Victor Hugo*: Trwałość i metamorfozy obrazów – Dzieło upiora – Mroczna cześć i błękitne raje – Wejście w to, co zakazane – Wielki prymitywista

III. – *Baudelaire*: Poeta cywilizowany i pragnienie mocy magicznej – Sławienie „wielkich dni” – Czas i Wieczność

IV. – *Mallarmé i Rimbaud*: Inicjatywa słów, angelizm mallarmeński, czysta idea i nieobecność – „Ten Rimbaud bez serca”: bunt przeciwko kondycji ludzkiej – Złodziej ognia i zniechęcenie Prometeusza

V. – *Symbolizm i poezja powojenna*: Ucieczka w marzenie senne – Automatyzmy i poezja przypadku – Nierzeczywistość

Dusza i marzenie senne 473

Przypisy 485

Indeks osób 513

Od tłumacza 517

Dusza romantyczna i marzenie senne

Każdą epokę ludzkiej myśli można by zdefiniować dostatecznie głęboko przez relacje, jakie ustanawia między marzeniem sennym a życiem na jawie. Z pewnością zawsze będziemy dziwić się temu, że przeżywamy dwie równoległe, przenikające się egzystencje, których nie potrafimy jednak ze sobą w pełni pogodzić. Każda istota ludzka zaś prędzej czy później, mniej czy bardziej jasno, ciągle, a zwłaszcza pilnie zadaje sobie owo natrętne pytanie: czy ja jestem tym, który śni? Pytanie, które pojawia się w nieskończonej liczbie postaci, które dotyka naszych racji istnienia, wyborów, jakich musimy dokonywać między naszymi wewnętrznymi możliwościami, problemu zarówno poznania, jak i poezji. To jedno z owych trzech lub czterech pytań, na które nie wolno nam udzielić odpowiedzi, która czyniłaby zadość jedynie myśleniu abstrakcyjnemu, oderwanemu od egzystencji i fundamentalnego niepokoju – nie stawiamy ich bowiem w ramach autonomicznej refleksji, lecz są one niejako rzucane nam w twarz przez jakąś nieokreśloną rzeczywistość, przerastającą nas samych, od której jednak zależy na tyle, że nie możemy odmówić z nią dialogu bez skazywania się na życie niepełne.

Albert Béguin

żył w latach 1901–1957. Szwajcarski pisarz, historyk literatury, tłumacz, krytyk literacki i wydawca; w latach 1937–1946 wykładowca literatury francuskiej na uniwersytecie w Bazylei, założyciel i redaktor pisma „Les Cahiers du Rhône” (1942). Od roku 1950 do swojej śmierci był redaktorem naczelnym miesięcznika „Esprit”. Przygotował edycje pism Nerval, Balzaka, świętego Bernarda z Clairvaux i E. T. A. Hoffmanna. Uznanie zyskał dzięki wydanej w 1937 roku książce *Dusza romantyczna i marzenie senne*, poświęconej literaturze niemieckiego romantyzmu. W następnych latach opublikował między innymi: *Gérard de Nerval* (1937, 1945), *Balzac visionnaire* (1946), and *Léon Bloy, mystique de la douleur* (1948), *Patience de Ramuz* (1950), *Pascal* (1952). Pośmiertnie ukazało się dwutomowe wydanie jego prac: *Création et Destinée* (1973–1974).